

Dwór i folwark szlachecki.

Uczeń:

- wybierze się na polską wieś w XVI stuleciu;
- odwiedzi szlachecki dwór i folwark;
- Pozna zajęcia ludności chłopskiej;
- zastanowi się nad położeniem chłopów pańszczyźnianych w dawnej Polsce;
- porówna życie na wsi dawniej i dziś.

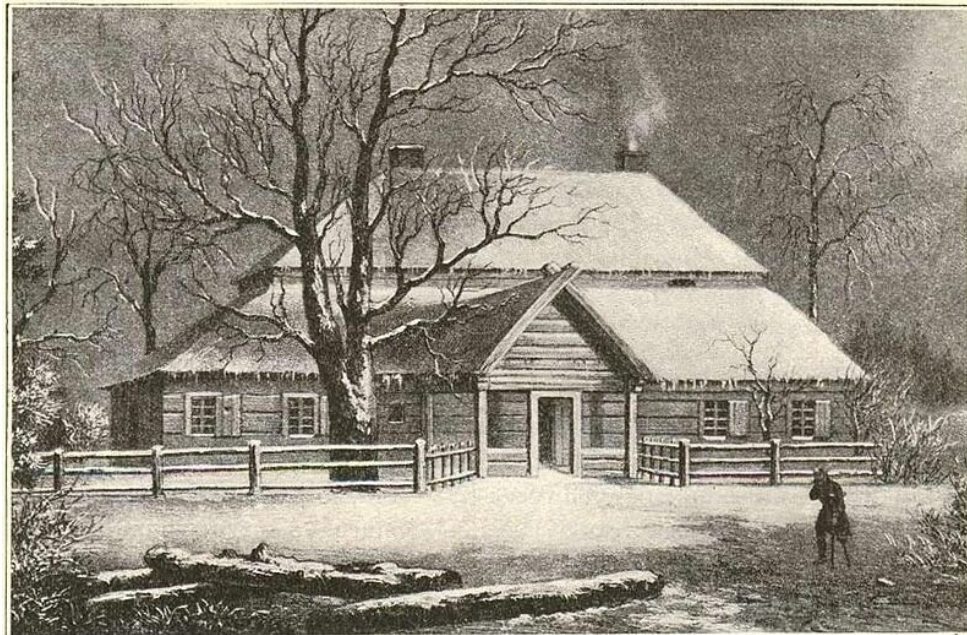
Hasła treści: folwark szlachecki, pańszczyzna, kmieć, dwór szlachecki

Uwagi metodyczne Ta lekcja stwarza okazję do scharakteryzowania społeczeństwa dawnej Rzeczypospolitej. Warto zwrócić uwagę uczniów na to, że powinności i obowiązki chłopów wobec szlachty były prawnie usankcjonowane i tylko nieliczni wśród przedstawicieli stanu szlacheckiego dostrzegali niedolę chłopstwa. Można porównać życie na wsi, dawniej i dziś a także ustalić z uczniami, odwołując się do ich doświadczeń i obserwacji, jakie elementy życia na wsi są niezmiennie od wieków.

ORPEG
OŚRODEK ROZWOJU
POLSKIEJ EDUKACJI ZA GRANICĄ

Źródło 2. Dwór w Mereszowszczyźnie. Ilustracja z *Encyklopedii staropolskiej*, autorstwa Zygmunta Glogera.

Pamiętkowy niegdyś dwór w Mereczowszczyźnie.

[źródło: pl.wikisource.org/w/index.php?title=Plik:Pamiętkowy_niegdyś_dwór_w_Mereczowszczyźnie.jpg]

Źródło 3. Orka. Drzeworyt z XVI w., z dzieła *O pomnożeniu i rozkrzewieniu wszelakich pożytków ziemskich albo rolnych* autorstwa Piotra Krescentyna.

[źródło: <https://polona.pl/item/o-pomnozeniu-y-rozkrzewieniu-wszelakich-pozytkow-ksiag-dwoienascie,MzM1Mzg0Mw/8/#info:metadata>]

Źródło 4. Kowal przy pracy. Drzeworyt z XVI w., z dzieła *O ziołach i mocy ich*, autorstwa Stefana Falimierza.

<https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/2167/edition/2228/content>

Źródło 5. Wypas owiec. Drzeworyt z XVI wieku., z dzieła *O ziołach tutecznych y zamorskich y o mocy ich*, autorstwa Hieronima Spiczyńskiego

Źródło 6. Chałupa chłopska. Rysunek z XIX-wiecznej *Encyklopedii staropolskiej*, autorstwa Zygmunta Glogera

[źródło: <https://polona.pl/item/encyklopedia-staropolska-ilustrowana-t-3-k-p,MTEzNzgZNjI/4/#info:metadata>]

Źródło 7. Uniwersał królewski z 1518 r. [fragment]

Na żądanie szlachty [...], że wszyscy chłopi wszystkich i poszczególnych wsi [...] winni i niech będą zobowiązani pracować teraz i po wieczne czasy przez jeden dzień w każdym tygodniu dla swoich panów; a inne prace, które zwykle wykonywali, winny być zachowane według dawnego zwyczaju.

uniwersał – tu: list królewski dotyczący ważnych spraw i wydarzeń

Źródło 8. Ustawa sejmu przeciwko zbiegłym chłopom z 1532r. [fragment]

Radząc nad pożytkiem spraw prywatnych ogółu [szlachty] naszego królestwa, które najwięcej szkody ponoszą przez złośliwość zbiegłych chłopów, czyli kmieci, lub ich synów, tak, że wielu z naszych poddanych z braku sług i robotników cierpi na skutek zaniedbania pilnych robót, postanawiamy i uchwalamy: Starostowie i ich zastępcy, jak również władze miejskie grodów i miast mają chwytać przebywających tam wszystkich chłopów, czyli kmieci, zagrodników, czy jakichkolwiek innych poddanych lub ich synów, którzy uciekając bez wiedzy i woli swego pana przenoszą się do innych okolic. Schwytanych mają używać do prac służebnych tak długo, dopóki pan zatrzymanego lub zatrzymanych od nalazłszy nie zażąda ich [...].

kmieć – gospodarz pełnorolny posiadający duże gospodarstwo

zagrodnik – gospodarz posiadający tylko niewielką zagrodę i mało ziemi

starosta – urzędnik sprawujący w imieniu monarchy władzę nad określonym terytorium

Źródło 9. Sebastian Klonowic *O doli chłopca*, 1600 r. [fragment]

*[...] Kmiotaszek ubogi bezustannie dla dwora
Robi sobą i bydłem aż do wieczora,
Karmi się ustawicznie biedą i kłopotem,
Zimnem i upalaniem, łzami, dymem, potem [...]*

kmiotaszek – biedny chłop

Źródło 10. Zbiegły chłop w dybach. Drzeworyt z XVI w.

dyby - deski z otworami, w które zakuwano ręce i nogi więźnia

Źródło 11. Andrzej Frycz Modrzewski, *O niedoli chłopów w Rzeczypospolitej*, tekst z 1595 r. [fragment]

Należy oczy na to otworzyć, że żywot chłopu nie różni się od żywota niewolnika, że zawsze on przykuty do pługa i ziemi, że od rana do nocy pracuje czy to dla siebie, czy swego pana. Wielu z nich starczy chleba ledwo na pół roku [...] przez resztę roku wiodą życie w okrutnej nędzy [...] Nie wiem, czy egipska niewola była cięższa od chłopskiej. egipska niewola – ciężka, niewolnicza praca; porównanie do niewoli egipskiej Żydów

[źródło: <http://sbc.wbp.kielce.pl/Content/28382/PDF/wystawa.pdf>]

Ćwiczenia

Ćwiczenie 1

Ułóż ilustrację przedstawiającą XVI-wiecznych chłopów wg Jana Matejki. (Wikimedia Commons, domena publiczna).

Ćwiczenie 2

Opisz stroje ludzi mieszkających w XVI wiecznej Polsce.

Na podstawie źródeł 1-5.

Ćwiczenie 3

Wymień zajęcia ludności chłopskiej pracującej w folwarkach szlacheckich.

Na podstawie źródeł 2. i 6.

Ćwiczenie 4

Opisz wygląd dworu szlacheckiego i chałupy chłopskiej. Wskaż różnice.

Na podstawie źródeł 7., 9. i 10.

Przedstaw obowiązki chłopów wobec szlachciców – ich panów

Na podstawie źródeł 9-11.

Ćwiczenie 5

Odpowiedz, dlaczego chłopci uciekali z folwarków szlacheckich. Jakie kary groziły im za nieposłuszeństwo wobec pana – szlachcica?

Ćwiczenie 6

Odpowiedz, kto - według Ciebie - mógł wówczas korzystać z uroków życia na wsi.

Praca domowa

Ćwiczenie 7

Wehikuł czasu przeniósł Cię do XVI-wiecznej Polski. Odwiedzasz liczne folwarki szlacheckie. Jesteś zasmucony dolą chłopów pracujących w dobrach szlacheckich. Napisz otwarty list do szlachty przeciwko przymusowej pracy chłopów. Jakich użyjesz argumentów?

Warto zapoznać się z materiałami edukacyjnymi:

[Społeczeństwo Rzeczypospolitej.](#)

[Chłopi i gospodarka folwarczno-pańszczyźniana.](#)